

MARÍA VICTORIA MORENO: VENTO DA TERRA

MARÍA VICTORIA MORENO: WIND OF THE EARTH

Fina Casalderrey

Hoxe a Real Academia Galega vístese de gala nesta cidade da cordialidade e nesta sorte de Ave Fénix da Cultura xurdida dos alicerces do desaparecido templo de San Bartolomeu o Vello e mesmo, literalmente, das cinzas que en 1980 a consumiran: o Teatro Principal. E facémolo para honrar unha das súas veciñas ilustres, María Victoria Moreno Márquez, un vento da terra que, polo seu inmediato compromiso no sentir e no vivir, adquire por vontade propia a nacionalidade galega con ese “compñoente de sufrimento consubstancial a todas as historias de amor” (1994: 108), maior, sen dúbida, por se tratar de tempos nos que o vento non é precisamente brisa.

María Victoria, igual que Castelao, aférrase axiña á beleza de Pontevedra. Tampouco ela é quen de se desprender dos brazos mornos desta cidade que se lle revela inusitadamente fermosa, e aquí bota raíces de por vida, dende aquel 1963 en que, casada xa co valenciano José Luis Llácer, chega en tren unha mañá bretemosa de agosto e aluga un ático no nº 45 da Avenida de Vigo.

Aquí, nunha patria fatigada, prende cal buganvílea que rube xenerosa polas paredes da casa, co vigor e a delicadeza das elixidas: man aberta e xenerosidade na palma, presta a buscar cura para unha sociedade enferma de alzheimer, disposta a transformar os luns en domingo.

En Pontevedra namora dos amenceres cantores, dos solpores ouro e violeta da primavera, dos días de sol e dos días nos que a choiva estala os cristais e xeme nos lousados. Na Boa Vila goza das prazas ateigadas de cativos e camelias, dos outonos calmos e doces... Aquí escoita o silencio sonoro das paisaxes que reflicte o Lérez e compón versos luminosos e tersos.

Cando a soidade atopa
remanso e calma
escóitanse antigas
dentro da alma.

(2006: 31)

Polas beiras do Gafos, por onde noutrora entoaba a auga deliciosas cantigas nos lavadoiros, nos muíños, baixo as pontes..., pasea nos últimos tempos, con Nico, Alma e a memoria, na procura de espazos sosegados.

Ningunha vivencia é tan gozosa coma a paz –escribe no seu *Diario*– e ningunha condición é tan necesaria para atinxila coma a veracidade. Precisamos ser nós mesmos, espidos de todo enfeite social, para sermos quen de contemplar tranquilamente o fluír das augas deste río que somos. Que fermosas son as fervenzas, que fermosos os remansos, que fermosas as paisaxes que se reflicten na auga... (2004: 50).

Quizais onda a desembocadura –emulando a *Le petit prince*–, perseguindo solpores no colo da ría, soñase tempo atrás *Mar adiante*, libro co que se suma á causa dos pioneiros en abrir as portas da Literatura Infantil galega ao mundo, na procura de novas maneiras de contar, á conquista de novos lectores, de novas lectoras. Unha historia pequena que dá paso a un cuarto grande ateigado de lirismo, tenrura, calidade ética e estética, e desa verdade de quen se baleira en cada historia para profundar na alma dos personaxes e da paisaxe que enchoupará toda a súa obra. Ela é a “profesora nun colexio moi grande dunha gran cidade” que quere facer un ensino máis achegado á vida; é, tamén, o Miguel que chegou a Portosouril (Galicia) hai moitos anos para se converter en Miguel o de Portosouril, é a Carapuchiña transgresora que non quere xulgar o lobo antes de o coñecer, é a Ruliña que se rebela contra a opresión e vai na procura dunha illa diferente.

Imaxino, no seu rostro, ese vibrar cantareiro das cordas dun espírito rigorosamente humano, que a harmoniza de maneira gozosa coa natureza. Nesas camiñadas solitarias, María Victoria é ese vento da terra versátil coma unha orquestra, capaz de ser furacán e brisa, que acompaña nas palabras e na mudez, no día e na noite, no sono e na vixilia. Ese fulgor de timbais, ese xemer de violíns, ese docísimo piano, apenas perceptible, que maxistralmente describe en *Guedellas de seda e liño*.

Figúraseme vela en Campolongo, á volta do paseo, agardando a rapazada, mentres nenos e nenas se achegan choutando felices coma quen vai ao marabilloso encontro cunha meiga que lles regala larpeiradas, libros e palabras dondas para lles explicar que as estrelas non se poden gardar en caixiñas, na intención de os alimentar coma cachorros da súa especie.

En Pontevedra experimenta o anhelo cósmico de reconstruír a súa patria, a mesma necesidade da que fala Castelao nunha carta ao presidente do centro Pontevedrés de Buenos Aires, en maio de 1947:

Non teño ningún documento, nin tan siquiera unha partida de nacemento para acreditar a miña calidade de pontevedrés, pero se non fun consultado antes de

nascer, sábese ben que despois de ter nacido escollín Pontevedra para vivir e morrer.

E María Victoria escribe:

Eu non teño casa petrual en Galicia e non podo falar da “hortiña que quero tanto” nin das “figueiriñas que prantei”, mais pouco importa isto se a miña voz chega aos colexios e aos institutos deste país e se os topónimos chegan á miña caixa de correo convertidos en terra palpitante grazas ás cartas que recibo dos meus lectores. [...] A actitude ante a lingua, a ética e o meu compromiso cos seus falantes herdeiros de quen foi o meu mestre... (2000).

Refírese a Xesús Alonso Montero e aos cursos comprendidos entre 1965 e 1967 en que Lugo se converte nunha “páxina indeleble” na súa vida. Alí —segundo a consigna do poeta chairego—, comeza a buscar esa Galicia que vai no sentimento. E xa de volta a Pontevedra, paseniño, vaise convertendo nun anaco de eternidade galega, nun vento da terra: Galicia enteira meténdoselle no tecido da alma para sempre.

Non hai nisto de Lugo e Pontevedra, en absoluto, ánimo ningún de provocar absurdas controversias. María Victoria tiña casa de seu na Avenida de Vigo nº 15; e nela, unha xardineira orientada ao nordés, repleta de variadas especies autóctonas, que chamaba “Veiga de Lugo”, mentres que nos balcóns do sur lucía vizosa outra xardineira semellante que bautizara como “Veiga de Pontevedra”, dúas cidadas tatuadas na súa epiderme dos afectos.

Porén, é aquí, en Pontevedra, onde, coma Castelao, decide vivir e quere ser enterrada. Ela, por fortuna, conséguo.

Vento da terra, o título que escollín para a miña intervención, é o pseudónimo co que María Victoria presenta o *Conto de Mariquiña* ao Concurso da Agrupación Cultural O Facho, en 1972. Di a tradición popular que o vento ten un comportamento autónomo, que sopra onde e cara a onde quere, libremente. María Victoria, *motu proprio*, séntese parte deste vento ligado á terra, deste aire que respirou por primeira vez nos meses da primavera de 1947 —con apenas oito anos—, cando, coa súa irmá Sara e a súa tía Conchita, viaxara por primeira vez a Galicia. Eran tempos de descubrimentos gozosos nos que Valdoviño se presentaba coma esa paisaxe rural de liberdade que, máis tarde vai recrear como pano de fondo en moitas das súas historias (*O cataventos*, *Mar adiante*, *Festa no faiado*, *A brétema*, *O grumete*, *Guedellas de seda e liño...*), ese mar tantas veces evocado, a praia, as corredeiras, os animais... Tamén a primeira música das palabras en galego.

Vento da terra...

No limiar d'Os *novísimos da poesía galega*, unha xoia literaria en si mesma, na que explica as razóns da antoloxía, comeza co poema “Ganarás la luz”, no que León Felipe canta aos homes, aos paxaros, ás árbores... Unha cantiga composta para o vento, único espectador, e que remata (traduzo, pois en galego poden verterse todos os versos do mundo):

O que lle conta o poeta ás pedras está cheo de eternidade
Esta é a canción do destino que tampouco esquecerán as estrelas.

María Victoria, na súa xustificación, desafia o desmemoriado vento, irmán do tempo, que se cre astrólogo e único espectador, demostrando que tamén ela é quen de se deslizar suavemente entre eles dous, vento e tempo, que campan maxestosos eternidade adiante; iso si, coa urxencia e a angustia que, nos últimos anos, lle imprimiu a enfermidade ao converter o presente fuxidío nesa aspiración de ser algo antes de deixar de ser.

“¿Que deixo detrás miña?” Pregúntase a si mesma nesa crónica da “pupa cabrona” na que, espida de vaidades, mais arroupada por palabras que non queren renunciar á beleza, se converte en ostra ferida, que responde á dor fabricando unha perla, un texto cheo de momentos intensos que, como inxeccións intravenosas, se nos van metendo onde aniñan as emocións. E respóndese a si mesma: “Gustaríame dicir que deixo un ronsel de amor, un bo exemplo e un libro que descubra algo a quen o lea” (2004: 93).

Si, de certo, esta feiticeira refinada, sutil e asemade profundamente sinxela, valente e arrichada diante dos retos, transgresora, teimuda, de firmes conviccións, xenerosa ata o extremo de lle dedicar máis tempo a formar creadores —malia a calidade demostrada como lúcida narradora, como poeta de alma limpa, ou como ensaísta rigorosa...— ca a crear para si propia, esta muller sabia e afouta tiña un punto débil: era vulnerable á beleza e aos afectos, tal como a Minia Senín, protagonista de *A néboa*. Sabíao e pasou a vida sementando e apañando neles, coma quen sementa e apaña amorosos.

[...] son unha profesora que pasou a súa vida sementando para o futuro, pensando nos que veñen detrás e soñando para eles un mundo mellor do que me cadrou a min (2004: 119)

Se nos mergullamos na súa traxectoria, coma quen segue o curso do Gafos cara ao mar, descubriremos nese océano de quen aprendeu antes a falar ca a andar, ese rastro de amor.

De amor á palabra...

Se eu achase a palabra
donda, escintilante,
tan lene coma o peito da andoriña,
tan rexa coma a face da verdade...

Se eu achase a palabra
de lume, de auga, de aire,
de terra aloumiñada pola brisa
que arrola cada tarde...

Se eu achase a palabra
limpa, espida, que cabe
no efémero latexo dun salouco
e abrangue a eternidade...

Se eu achase a palabra
de amor que iluminase
esta esfera que treme estarrecida
na sombra e na soidade...

Se eu achase a palabra
eu pintaría o planeta
de paz e liberdade.

(2006: 45).

Se nos deixamos levar pola corrente, daremos outrosí con ese pouso erudito e responsable de quen sabe que o escritor, a escritora, ten máis necesidade dunha papeleira ca dun ordenador: “Gústanne os escritores éticos e con compromiso, cunha prosa exuberante”, afirma (Neira 1999: 16). María Victoria celebra a palabra con responsabilidade, a súa escrita está enchoupada de páxinas dunha beleza que recende á verdade do seu ser. Non atoparemos *posverdades* en todo canto escribiu.

Saúdan o día as gaivotas e o mar ergue a súa arela sen nome en cumes de espuma branca. Un gris de ceo baixo latexa na auga. Esperta o vento na xerfa e vai zunindo a cantiga secreta do seu errar. A baliza do peirao, si e non de luz e pausa acena xa débilmente, atenuada polo día que quere abrir.

—As persoas estamos feitas para levar adiante os proxectos máis fermosos.
(1988: 7)

Así comeza *Anagnorise*, un libro fundacional na chamada Literatura Xuvenil, que tantos lectores e lectoras gañou para o galego.

Todos os proxectos que emprende se poden resumir nunha palabra: COMPROMISO. Compromiso coa lingua:

Eu son unha profesora de lingua e quero ser unha muller que respira na vida. Por isto penso que a situación do galego non se pode ver con indiferenza. Si estou coa xente que amasa o meu pan e mais colle no mar os peixes da miña mesa, tamén quero falar con eles, falar a súa fala. (*El Progreso* 15/IV/1974)

Abondaría con lembrar que imparte cursos de galego en plena ditadura, que lle valerán a retirada do pasaporte.

Compromiso cos dereitos dos animais aos que ama e respecta como ama e respecta a vida.

Compromiso co ensino. Este corazón que “florece nas aulas” e que, en días de prohibicións e pés descalzos á información —levaba apenas cinco anos en Galicia—, comeza a introducir o galego nas clases, empeñándose en converter aquelas alumnas en apaixonadas lectoras. E, nesa expresión de liberdade, failles ver que a identidade que cremos ter, ten que ver cos nosos coñecementos, co que sabemos de nós mesmos, e móstralles a realidade lingüística do país e a responsabilidade individual e colectiva que deben asumir —hoxe falaríalles da necesidade de manter espazos radiofónicos que contribúan á visibilidade da cultura galega coma, poño por caso, o *Diario cultural*—. Este compromiso coa cultura e coa normalización da lingua abondaría para que, entre os elixidos das nosas Letras, figure, gravado a lume, o nome desta catedrática, MESTRA vocacional, cuxo maxisterio sementou tantas adhesións que, entre todos e todas, forman —formamos— unha sorte de “Fundación espontánea” que, co seu testemuño, terma do seu legado e pregoa os valores deste vento da terra de exquisita magnanimidade, que daba de beber a auga aos fillos en vaso de cristal tallado para espertar neles esa sensibilidade estética que tanto acougaba a súa alma. Un vento da terra que soubo ler na mirada de orballo do mendigo que chora sen xemidos, no peito afundido dos nenos da miseria, nos ollos submisos dun can da rúa, nos silencios e, sobre todo, no día a día dos seus “benditos cachorros”.

Vento da terra...

Roubáronnos o vento
Aquel veleiro que se evadiu
pola corda frouxa do horizonte.

Este océano desatracou das costas
e os ventos da Roseta
orientáronse ao esquenzo.

(SÓS. *De catro a catro*)

Lamenta Manuel Antonio.

María Victoria Moreno foi un vento da terra que soubo soprar amenceres para que as andoriñas non fuxan dos nosos ceos, que decidiu ser coma esas correntes de aire positivas das culturas antigas, enviadas polos deuses, que escorrentaban os males; un vento da terra que falou entre os salgueiros para nos axudar a recuperar a autoestima e aledar o mundo, que se volveu furacán para soprar entusiasmo na xente nova e manter o rumbo do veleiro da lingua e da literatura. Con faíscas de orballo e luz de vento maino, con fíos de liberdade e compromiso co país, foi tecendo unha firme velame. Mais, mágoa de velas, alguén chamou por ela dende as estrelas...

Vento que foxes das paisaxes vivas,
¿con quen falas agora?

(2006: 12)

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Alonso Montero, Xesús e Xosé Manuel Salgado (eds.) (1994): *Poetas alófonos en lingua galega. Actas I Congreso*. Vigo: Galaxia.
- Casalderrey, Fina e Ana Acuña (2018): *Camiñadas con María Victoria Moreno*. Pontevedra: Concello.
- Manuel Antonio (1928). *De catro a catro. Follas sen data dun diario da bordo*. A Coruña: Nós.
- Moreno Márquez, María Victoria (ed.) (1973): *Os novísimos da poesía galega*. Arealonga 3. Madrid: Akal. Ed. bilingüe.
- (1987): *Elexías de luz*. Vigo: Galaxia/ Ediciones SM. 2ª ed.
- (1988): *Anagnórise*. Vigo: Galaxia.
- (1991): *Mar adiante*. Sada: Edicións do Castro. 3ª ed.
- (1994): “¿Escritora alófona eu?”, en Alonso/Salgado 1994: 107-111.
- (1999): *Guedellas de seda e liño*. Vigo: Galaxia.

- (2000): “O mestre das palabras”, *Culturas. La Voz de Galicia* 116 [22/II/2000], 2-3.
- (2004): *Diario da luz e a sombra*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- (2006): *Elexías de luz*. Vigo: Poesía 12. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- (2017): *A brétema*. Santiago de Compostela: Urco editora.
- Neira Cruz, Xosé Antonio (1999): “María Victoria Moreno Márquez: «Estou a escribir contrarreloxo» [Entrevista]”, *Fadamorgana* 3, 12-16.
- Rivas, Roberto (2017): *Camiñadas con Castelao*. Pontevedra: Concello.